

provázanost zejména s františkány, kapucíny a jezuity. Caroline Galland (Paříž) rozebrala institut filiací v prostředí klarisek 18.–20. století. Ve čtvrtém bloku byla věnována pozornost konfraternitám jako výrazu solidarity mezi řeholními komunitami a neřeholními církevními institucemi („Solidarités mutuelles entre communautés et gens d'Église“). Anne Massoni (Limoges) představila fungování konfraternit mezi kapitulami, jejich kanovníky a řeholníky ve Francii během 12.–15. století. Bertrand Marceau (Remeš) rozebral filiační listiny cisterciáků v 16.–18. století s důrazem na Burgundsko, Champagne a Flandry. Závěrečný blok se zabýval vývojem exkluzivní/inkluzivní úlohy institutu konfraternit v reflexi osobní spásy („Le salut pour tous?“). Daniel Pichot (Rennes) ukázal na provázanost mnišských komunit a laiků v prostředí západofrancouzských regionů v 11.–12. století, například v bretaňské diecézi Rennes, zejména na rozdílnost vnímání pojmů „fraternitas“ a „societas“. Régis Bertrand (Marseille) analyzoval vývoj „spirituálního bratrství“ v komunitách kartuziánské provincie v Provence v 17.–20. století. François-Xavier Carlotti (Lyon) se zabýval prostředím oratoriánů v 17.–18. století ve Francii, kteří tvořili zvláštní komunitu kněží a laiků.

Závěrečné shrnutí problematiky a výsledků kolokvia obstarali Catherine Vincent (Paříž) a Frédéric Meyer (Chambéry), přičemž na rok 2023 je plánováno vydání francouzsko-anglické kolektivní monografie.

Petr Hlaváček

Komenský v Naardenu. Nová stálá výstava *Mundus Comenii*

První expozice o díle Učitele národů, pohřbeného v roce 1670 ve valonské kapli jeho mecenášů, rodiny de Geerů, se datuje již do roku 1892. Tato výstava v Naardenu vznikla při příležitosti 300. narozenin Komenského, zatímco muzeum našlo sídlo o sto let později, rovněž v jubilejním roce, v bezprostředním sousedství zmíněného cihlového kostelíka ze 16. století. Mezitím, již ve 30. letech, byl kostelík za první Československé republiky opraven a vyzdoben díly předních českých umělců. Od té doby slouží jako Komenského mauzoleum, o které nyní pečuje český stát.

Zvýšený zájem o tuto pozoruhodnou osobnost světového věhlasu a s ním spojený rozmach komeniologie si vynutil počátkem tisíciletí úpravy stávajícího naardenského muzea, ale teprve v roce 2006 se v nově rekonstruovaném domě vedle místa posledního odpočinku Jana Amose představila nová expozice s názvem *Vivat Comenius. Posel vzdělanosti, lidskosti a tolerance*. Ve filmové mluvě řečeno byl jejím „producentem“ Bohuslav Wurm, o „scénář“ se postaral autor těchto řádků ve spolupráci s Muzeem J. A. Komenského

v Uherském Brodě, jmenovitě s Petrem Zemkem, který ke zdaru a mezinárodnímu ohlasu této stálé výstavy přispěl svou orientací v dochovaném fondu obrazových podkladů. Akcent výstavy byl vlastně shrnut již v názvu – důraz byl kladen na evropské poselství českého reformátora.

Je pochopitelné, že bádání o Komenském se od té doby nezastavilo. Na nově představené stálé a dlouhodobé výstavě v Naardenu *Mundus Comenii – Svět Komenského*“, kterou financovala Česká republika (expoziční byl hotová již roku 2020, ale vzhledem k pandemické situaci otevřena až v září 2021), se podílel širší autorský tým, z něhož vyčnívají dvě mladší osobnosti. Již zmíněný Petr Zemek z uherskobrodského muzea a Vladimír Urbánek z Filozofického ústavu AV ČR, mimochodem hlavní autor vynikající výstavy *J. A. Komenský v kulturách vzpomínání* na podzim roku 2020 (viz má recenze BOH 2/2020, s. 129–131). V míře nemalé se na výstavě podíleli i nizozemští partneři sdružení kolem naardenského muzea. Pisatele těchto řádků těší, že jeho podíl na předchozí naardenské výstavě se promítl i do expoziční nové. Vyrůstá nová generace komeniologů, a hlavně se mění výstavnictví a muzejnictví směrem k úžasným možnostem využití počítačové grafiky a animace. To bylo názorně demonstrováno na loňské výstavě v Praze *Comenius 1592–1670. Doba mezi rozumem a šílenstvím. Jan Amos Komenský a jeho svět* (viz má zpráva s názvem *Velkolepá výstava s rozpaky* pro BOH 2021/1).

Expozice zdůrazňuje myšlenkový svět Komenského, oblasti jeho zájmu i síť kontaktů v rámci učené Evropy. Seznamuje návštěvníky s náboženskými poměry jeho doby, které měly podstatný vliv na jeho osudy i myšlení. Expozice se pokouší přiblížit jeho osobnost jako inspirátora pro naši současnost. Komenský byl rozložitá a díky šíři zájmů vskutku „renesanční osobnost“ (řečeno slovy výstavního katalogu). Byl duchovním a biskupem Jednoty bratrské, ale současně i plodným filosofem, filologem a literátem. Věnoval se i české slovesnosti a liturgickým zpěvům, historii, geografii, zajímaly jej i rodící se přírodní vědy. Proslavil se i jako otec zakladatel moderní pedagogiky a jeho podněty, názory a návrhy jsou stále platné. Aktivně vstupoval do politiky ve snaze o obnovení české samostatnosti ve formě stavovského státu a náboženské svobody. Postupně vypracoval všenápravný projekt *Obecné porady o nápravě věcí lidských* a stal se posléze zastáncem republikánského zřízení. V očích mnohých byl sice respektovanou osobností, reálného úspěchu ve snaze o nápravu společnosti se však nedočkal. Teprve pozdější generace se začaly seznamovat s ušlechtilou hloubkou jeho myšlenek. Proto dokážeme až nyní ocenit Komenského v jeho celistvosti. Navzdory propasti času sdílíme s našimi předchůdci žijícími na počátku novověku mnohé společné. V posledních letech pociťujeme navzdory ohromnému technickému i ekonomickému rozvoji podobné obavy jako svého času Jan Amos a jeho současníci. Také my čelíme různým obavám a krizím.

Návštěvníky, většinou konzumenty vizuální kultury, vtáhnou do „děje výstavy“ moderně prezentované ilustrace. Ovšem dochovaný fundus podkladů je víceméně uzavřený, proto je žádoucí prezentace formou počítačových animací, dotykových obrazovek apod. Zde představený „Svět Komenského“ lze vykládat ve dvou rovinách. Výstava ukazuje svět doby Komenského, tedy 17. století, které je charakterizováno zámořskými objevy, rozmachem poznání, produkcí knih, novými objevy a vynálezy a výjimečnou intelektuální produkcí. Autoři scénáře ovšem nezapomínají ani na druhou, odvrácenou tvář tohoto zlomového století, kterému by slušelo přízvisko „věk starý i nový“. Pod maskou Moudrosti (řečeno slovy Komenského Poutníka) se totiž skrývají krvavé náboženské a politické konflikty, masakry, násilí, útlak a utrpení, které krutě zasáhly do života Evropanů. Proto je tu připomenuta třicetiletá válka nebo anglická revoluce. To by mohlo návštěvníkům pomoci k orientaci v dobovém dění. Někdy bude asi složitější proniknout hlouběji i do rozkolu církve a jeho následků. Ale zde se aspoň nabízí návštěvníkům dostatečný prostor pro vlastní úvahu a pro další studium.

Význačné místo v expozici zaujala „republika učenců“, tedy nadnárodní a nadkonfesijní seskupení intelektuálů, jehož aktivní a důležitou součástí Komenský byl. Zde se projevil Urbánkův autorský rukopis, což je samozřejmě jen dobře, neboť přední český komeniolog tak zúročil své bádání a evropský rozhled. Zároveň se do „příběhu“ promítá i další rovina, odkazující na myšlenkový svět Jana Amose. Témata náboženství, věda a vzdělání i politika představují Komenského jako teologa hlásajícího smíření církví, jako vědce a pedagoga prosazujícího všeobecnost vzdělání a jako neúnavného bojovníka za mírové řešení všech konfliktů. Zde bych připomenul i nezanedbatelný autorský podíl moravského komeniologa Petra Zemka, který označuje Komenského za raného ekumenika. Proto je na výstavě zdůrazněn i tento akcent, vždyť Komenský se cítil být především teologem. Prosazoval přitom představu jednotného křesťanstva jakožto předpokladu pro nadcházející Kristovo království. Pravý křesťan se nevyznačuje na prvním místě příslušností k nějaké konfesi, ale následováním Krista. Proto se návštěvníkovi dostane i poučení o tom, že pravým náboženstvím a pravou církví je církev Kristova, zřízená pro celé lidstvo, ale s podmínkou nenásilného šíření. Jednota křesťanů je na výstavě představována nikoliv jako institucionální řešení, ale jako úsilí o shodu hlavních křesťanských zásad a jejich uplatňování v životě. Nově v souladu s teologickým bádáním je akcentované i Komenského mystické pojetí víry i jeho zčásti utopistické očekávání universální reformy, která by měla nastolit trvalé mírové uspořádání světa.

Přirozeně na výstavě není věnováno tolik prostoru Komenského „posmrtnému životu“ v české společnosti. Ovšem role Komenského jako exulanta a neformální hlavy českého evangelického exilu je zde náležitě připomenuta, stejně jako jeho vesměs nereálné snahy a iniciativy směřující k návratu do vlasti.

Expozice byla již od počátku plánována jako trojjazyčná, kromě holandských jsou proto texty v angličtině i v češtině. Pochvalu zaslouží i vhodné architektonické a projektové řešení, kterým získala výstava celkem tři úrovně prohlídky. A jak už bylo řečeno, princip názornosti je tu rozvinut s maximální účinností. Návštěvníci mají k dispozici interaktivní prvky audiovizuální i mechanické. Z multimediálních instalací vyniká model města-labyrintu, který byl sestaven na základě Komenského kresby a který ožívá prostřednictvím animace. Poutník se tu postupně seznamuje s lidskými profesemi a stavy, až je posléze zklamán hrou Fortuny i falešnou královnou Moudrosti a nalézá útěchu v Ráji srdce. Efektní jsou též mechanické interaktivní prvky, například model planetárních systémů či hra na motivy republiky učenců. Doplňující základní informace jsou uvedené na expozičních panelech a v duchu Komenského nauky přinášejí poznání prostřednictvím vlastní aktivity.

Ve třech dioramatických vitrínách lze spatřit trojrozměrné repliky předmětů, které jsou vsazeny do panelů s historickými výjevy z 16. a 17. století. Například Kalich jednoty bratrské doplňuje dioráma Betlémské kaple, pomůcky astronoma či alchymisty se nacházejí ve fiktivní pracovně učence. Nechybí ani prezentace pohromy českého národa v bitvě na Bílé hoře, která se stala impulzem pro masový exil českých evangelíků a která zásadně nasměrovala osud Jana Amose Komenského k evropskému věhlasu a dnešní světové proslulosti. Expozičnímu prostoru dominuje labyrint umístěný na podlaze sálu. Ilustruje to, co Jan Amos Komenský viděl jako své celoživotní poslání – hledání cesty ze tří dobových labyrintů a překonání krize vědění, náboženství a politiky.

Expozice *Mundus Comenii* je navíc zpestřena vstupním animovaným filmem. Hlubší zájem návštěvníků jistě uspokojí rozsáhlý odborný katalog ve třech jazykových mutacích, který můžou dobře využít jako trvalý pramen k životě a dílu Jana Amose Komenského.

Málokterý návštěvník si ale položí otázku, jak by se Komenského osud vytvářel bez všech těch neštěstí a pohrom. Možná teprve exil dodal Komenského úsilí nový směr, od pomoci vlastnímu národu směrem k reformě lidství. Což je další z paradoxů Komenského života.

Každopádně, nechť čtenář těchto řádků bere mou úvahu i jako pozvánku do holandského Naardenu, do Comenius Museum en Mausoleum, Kloosterstraat 33, 1411 RS Naarden.

Jan Kumpera